

Liselerde Öğrenci Çatışmaları, Nedenleri, Çözüm Stratejileri ve Taktikleri ¹

Abbas Türnüklü

Bu araştırmanın amacı, lise öğrencileri arasında yaşanan kişiler arası çatışmaların doğasını ve çözüm stratejilerini öğrencilerin, öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin bakış açılarından incelemektir. Araştırma, tabakalı, basit tesadüfi ve küme örnekleme seçim teknikleri kullanılarak seçilmiş 359 öğrenci, 75 öğretmen ve 21 okul yöneticisi ile çalışılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmada veriler tarama (survey) tekniği ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak toplanmıştır. Bu araştırmada “odağa” öğrenci alınmıştır. Dolayısıyla öğrencilerin kendi aralarında yaşadıkları çatışmalara öğrencilerin, öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin penceresinden bakılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın sonucunda, öğrencilerin kendilerine ilişkin algıları ile öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin öğrencilere ilişkin algıları arasında farklılıklar saptanmıştır. Öğrenci çatışmalarının türlerine, nedenlerine ve çözüm stratejilerine ilişkin öğrenci görüşleri ile öğretmen ve okul yöneticilerinin görüşleri birbirlerinden farklılaşmaktadır. Okul yöneticileri ve öğretmenler hem aile gibi dışsal değişkenlere atıfta bulunmuş hem de yıkıcı çatışma çözüm stratejilerini öne çıkarmışlardır. Buna karşın, okul yöneticileri ve öğretmenler kendilerine ilişkin nedenleri çok az vurgulamışlardır. Öğrencilerin ise kendilerine ilişkin özellikler ile yapıcı çatışma çözüm stratejilerini daha çok öne çıkardıkları saptanmıştır.

***Anahtar sözcükler:** Lise öğrenci çatışmaları, çatışma çözüm stratejileri.*

¹ Bu araştırma, 03.KB.EĞT.011 numaralı ve “Öğrenci Çatışmaları ve Çözüm Stratejilerinin Öğrencilerin, Öğretmenlerin ve Okul Yöneticilerinin Perspektifinden İncelenmesi” adlı proje (2005) olarak, Dokuz Eylül Üniversitesi, araştırma projeleri ödeneğinden desteklenmiştir.

Aynı ortamı zorunlu olarak paylaşan bazen onlarca, bazen de yüzlerce öğrencinin farklı nitelikteki kültürel özgeçmişleri, biyolojik, zihinsel ve duyuşsal gelişmişlik düzeyleri, algılama, kavrama ve anlama becerileri, değer, gereksinim, inanç, tutum, seçim ve kişilik özellikleri doğal olarak insan ilişkilerinde kişiler arası çatışmaya ve anlaşmazlıklara yol açabilmektedir. Bu denli çok öğrencinin istemlerinin ve gereksinimlerinin aynı anda ve aynı ortamda her zaman tatmin edilmesi oldukça güç olduğundan sınıfta ve okul ortamında kişiler arası çatışmalar ve anlaşmazlıklar doğal ve kaçınılmazdır. Bu nedenle kişiler arası çatışmalar ve anlaşmazlıklar, iyi ya da kötü, yapıcı ya da yıkıcı, olumlu ya da olumsuz, doğru ya da yanlış değildir. Sadece nötr bir durumdur. Buna karşın kişilerin aralarında doğal olarak yaşadıkları anlaşmazlıkları ve çatışmaları çözmek için seçtikleri yol iyi ya da kötü, doğru ya da yanlış, yapıcı ya da yıkıcı olarak görülmektedir.

Kişiler arası çatışmaların ve anlaşmazlıkların algısı, çatışmaların doğası gereği insanların yaşadıkları deneyimler üzerine dayanmaktadır. Dolayısıyla kavramın içeriği, doğal olarak kişilerin deneyimlerinin yapıcı, üretken, işbirlikli, barışçıl ya da yıkıcı, saldırgan, zarar verici, tehditkar olup olmadığından etkilenmektedir. Kişiler yaşadıkları çatışmaları ve anlaşmazlıkları yapıcı ve barışçıl çatışma çözüm teknikleri kullanarak çözmeye geleneğine sahip iseler daha olumlu ve üretken; yıkıcı çatışma çözüm geleneğine sahip iseler daha olumsuz ve sorunlu algılayacaklardır. Schrumph, Crawford ve Bodine (1997) kişiler arası çatışma deneyimi yaşamaksızın, kişisel gelişimin ve sosyal olgunlaşmanın olamayacağını belirtmektedirler. Buna karşın, aynı yazarlar yine de çoğu insanın kişiler arası çatışmayı oldukça olumsuz olarak algıladığını vurgulamaktadır. Kişilere çatışmayla ilgili algılarını, görüşlerini ve düşüncelerini işaret eden sözcükler ve deyimler sorulduğunda, hem yetişkinler hem de çocuklar sıklıkla kavga, tartışma, vurma, savaş, nefret gibi oldukça olumsuz ve yıkıcı kavramlar belirtmektedirler. Çatışmaya ilişkin bu olumsuz tutumlar kişilerin yaşadıkları, duydukları ve gördükleri deneyimlerden oldukça etkilenmektedir.

Girard ve Koch (1996) çatışma olgusuna ilişkin kişisel anlamlandırmaların bireyin kişisel deneyimlerinin bir yansıması olarak belirlediğini vurgulamaktadırlar. Yazarlar aynı zamanda kişisel kavramlaştırmaların genellikle öfke, nefret, kayıp ve ihanet gibi duygusal kavramlarla ilişkili olduğunu belirtmektedirler. Bu anlamda kişinin yaşadığı deneyimleri, çıkarımları ve ileriye yönelik kestirimleri ne yaşadığıyla ve bunlardan ne öğrendiğiyle doğrudan ilintilidir. Bu nedenle, kişiler arası çatışmalar ve anlaşmazlıklar bilişsel ve duyuşsal gelişme alanı olarak görülecek olurlarsa, üzerinde özenle durulması gereken bir konu görünümü alacaktır. Sonuç olarak, kişilerin çatışma çözüm becerilerine ilişkin yeterlilikleri onların kendi

deneyimlerinden öğrendiklerine bırakılmayıp, okullarda da örgün öğretimin bir konusu olmalıdır.

Kişinin yaşanılan çatışma durumuna ilişkin algılarının ve yorumlarının içeriği, onun tutumlarının şekillenmesinde oldukça etkili olmaktadır. Bu anlamda kişiler arası çatışmaya ilişkin olumsuz deneyimler ve ön bilgiler, bir sarmal süreç içerisinde kişinin yıkıcı döngüden yapıcı döngüye yönelimini de oldukça güçleştirmektedir. Bu anlamda bireyin, kişiler arası anlaşmazlıklara ve çatışmalara ilişkin oluşturduğu düşünsel ve duygusal bilgi seti ya da daha geniş anlamıyla tutumları, yaşanılan yeni deneyimlerin algılanışında ve yorumlanmasında ön örgütleyici görevi de görmektedir. Dolayısıyla, bireyin bu döngünün dışına çıkması da oldukça güçleşmektedir. Bu nedenle kültürel genetik, diğer bir anlatımla kültürel aktarım sürecinde özellikle çocukların sosyalleşmeleri ve toplumsallaşmaları sürecinde eğitim yoluyla onların algılama, anlamlandırma ve yorumlama sürecinin etkilenmesine gereksinim vardır. Çocukların aile ve toplumsal çevre içinde yaşadıkları deneyimlerin yapısı, salt onların tepkileriyle değil, aynı zamanda etkileşimde buldukları kişilerin onlara karşı gösterdiği tepkilerden de çok etkilenmektedir. Bu nedenle halihazırdaki yıkıcı çatışma çözüm geleneğinin etkisini azaltmanın en doğru yolu, özellikle ana okulu, ilköğretim ve lise öğrencilerinin bilişsel ve duygusal düzeyde gelişim sürecine etkide bulunulmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla öğrencilerin toplumsallaşmalarında daha **barış yapıcı** bir neslin şekillenmesine de katkıda bulunulmuş olunacaktır.

Kişiler Arası Çatışmalar ve Nedenleri

Okullarda yaşanan kişiler arası çatışmalar incelendiğinde basit çatışmalardan, oldukça karmaşık süreçleri içeren bir boyutta değişik çatışma türleriyle karşılaşmak mümkündür. Kişiler arası çatışmaların türleri ve nedenleri kimler arasında yaşandığına ve hangi ortamda yaşandığına bağlı olarak değişim göstermektedir. Bununla birlikte alan yazında okullarda karşılaşılan kişiler arası çatışmalara ve anlaşmazlıklara ilişkin bazı sınıflandırmalara ve gruplandırmalara da gidilmiştir.

Çatışma türlerine ilişkin bir sınıflandırma Deutsch (1973, aktaran Johnson, D. ve Johnson, R. 1996 a) tarafından yapılmıştır. Bu sınıflandırmaya göre çatışmalar kaynaklardaki kontrol (kitap, bilgisayar, spor malzemeleri, vb ortak kullanıma ait okul malzemeleri), tercihlerdeki, değerlerdeki ve inançlardaki farklılık ve ilişkilerdeki (kimin daha başat olduğuna ve nasıl bir arkadaşlık istendiğine ilişkin) hedefler ile ilgilidir. Johnson ve Johnson (1996 a) yapılan bu

kuramsal sınıflandırmanın alan çalışmalarıyla desteklenmediğini belirtmektedirler. Bununla birlikte yukarıdaki kategorilere bakıldığında, okulda karşılaşılan bir çok çatışmayı içlerinde barındırdıkları görülmektedir.

Bu sınıflandırmaya ek olarak, benzer bir sınıflama Johnson ve Johnson (1996 a) tarafından yapılmıştır. Yazarlar, öğrencilerin yaşadıkları kişiler arası çatışmalara ilişkin yine öğrencilerin yazmış oldukları tanımlar üzerinden yaptıkları içerik analizleri sonucunda, bir sınıflandırma elde etmişlerdir. Bu sınıflandırmaya göre okulda yedi tür çatışma olduğu saptanmıştır. Bunlar: fiziksel şiddet / kavga; aşağılama / hakaret/ dedikodu; bahçede oynarken karşılaşılan çatışmalar; sırasını alma çatışmaları; kaynaklara ulaşma / sahip olma çatışmaları; seçim / değer / inanç çatışmaları ve akademik çalışmalarla ilgili çatışmalardır.

Okullarda her gün karşılaşılan çatışma türlerine ilişkin bir çalışma da Türnüklü ve Şahin (2002) tarafından yapılmıştır. Araştırmacılar öğretmen görüşlerine dayalı olarak alt sosyoekonomik çevrelerde bulunan ilköğretim okullarında altıncı, yedinci ve sekizinci sınıf öğrencileri ile çalışarak yapmış oldukları alan araştırmasında yukarıda belirtilen sınıflandırmalarla benzer sonuçlar bulmuşlardır. Araştırma sonucunda okullarda en sık karşılaşılan çatışmalar olarak şunlar saptanmıştır: Birbirlerine hakaret etme, küfür etme, öğrencilerin birbirleriyle kavga etmeleri, öğrencilerin birbirlerine lakap takmaları, birbirini çekemezlik ve kıskançlık, öğrencilerin birbirlerini şikayet etmeleri, birbirlerine el şakaları yapma, arkadaşlarının eşyalarını izinsiz kullanma, arkadaşlarıyla alay etme, kız ve erkek öğrenciler arasında çıkan çatışmalar, derslerde ilgiyi dağıtma çalışmaları, yer paylaşımı.

Okullarda yaşanan kişiler arası çatışmaların nedenlerine bakıldığında ise yine alan yazında farklı açıklamalara rastlanmaktadır. Okullarda karşılaşılan kişiler arası çatışmaların ortaya çıkış nedenlerine ilişkin farklı araştırmacılar değişik yaklaşımlar öne sürmüşlerdir. Buna paralel olarak da farklı noktalara vurgu yapmışlardır.

Karip (1999) kişiler arası çatışmaların daha önce yaşanan çatışmalar ile çevresel koşulların etkileşimi sonucu oluştuğunu belirtmektedir. Çevresel koşullar olarak sınırlı kaynakların paylaşımı, amaç farklılıkları ve özerklik isteği gösterilmektedir. Bireyin daha önce yaşamış olduğu çatışmalar ile çevresel koşulların etkileşimi, somut bir çatışmaya neden olabileceği gibi, gelecekte okul ortamında karşılaşılabilecek gizil bir çatışmayı da yapılandırabileceği belirtilmektedir.

Öğrenci çatışmalarının nedenlerine ilişkin bir başka yaklaşıma göre insanların amaçları olduğunda ve kişiler bu amaçları önemsediklerinde, sürdürmek istediklerinde ve değer verdikleri ilişkilere katıldıklarında kişiler arası çatışmalar ortaya çıkmaktadır. Bunun içindir ki, çatışmanın yokluğu amacın ve değer verilen ilişkinin olmadığı istenmeyen durumların bir belirtisi olarak anlaşılmaktadır. Çatışmanın varlığı ise, adanmış bir amacın ve ilişkinin belirtisi olarak düşünülmektedir (Johnson ve Johnson, 1996, b; 1997).

Çatışmalarla ilgili bir diğer sınıflama da Kreidler (1984, aktaran Bettmann ve Moore, 1994) tarafından yapılmıştır. Bu sınıflamaya göre çatışmalar altı nedenden kaynaklanmaktadır. Bunlar (a) öğrencilerin birlikte öğrenmek yerine birbirlerine karşı öğrenmeye çalıştıkları rekabetçi sınıf atmosferi, (b) güvensiz ve arkadaşça olmayan hoşgörüsüz sınıf atmosferi, (c) çatışmalara temel oluşturan düşük iletişim, yanlış anlama ve yanlış algılama, (ç) duyguların uygunsuz anlatımı (kızgınlığın saldırgan anlatımı ve engellenme ile zayıf öz kontrol, (d) zayıf çatışma çözüm becerileri ile çatışmaya yaratıcı tepki verememe, (e) gücün yanlış kullanımı, esnek olmayan kurallar, sürekli olarak gücün otoriter bir tarzda kullanımınıdır. Belirtilen nedenlerden de anlaşıldığı gibi kişiler arası çatışmaların ve anlaşmazlıkların ortaya çıkmasının en önemli nedeni olarak öğrenme ve öğretme sürecinde öğrencilerin işbirliğine yönelik davranışlarının eksikliği gösterilebilir. Özellikle düz anlatım gibi öğretmenin başat, öğrencinin edilgin olduğu didaktik öğretim yoluyla yapılandırılan öğretim sürecinin öğrenciler arasında karşılıklı işbirliğine, empatiye, iletişime, diğer kişiyi olduğu gibi koşulsuz kabule ve birlikte üretmeye yönelik etkinliklere ve arkadaşlığın gelişimine katkısının sınırlı olması öğrencilerin toplumsallaşmalarını ve etkileşimlerini zayıflatabilmektedir. Bu ortam kişiler arası işbirliği ve yapıcı ilişkilerin gelişimine yeteri kadar katkıda bulunmadığı için dolaylı da olsa kişiler arası çatışmaların ortaya çıkmasına neden olan bir etken olabilmektedir.

Kişiler arası çatışmaların türlerine ve nedenlerine ilişkin bir diğer sınıflamada Moore (1996) tarafından yapılmaktadır. Moore çatışmaları ve kaynakları beş temel alan içerisinde incelemektedir. Bunlar (a) değer çatışmaları (davranışlar ve fikirlerin değerlendirilmesinde farklı kriterler kullanmak; farklı yaşam, ideoloji ve dine sahip olmak; içsel olarak değerli kişisel hedefleri açıkça ifade etmek), (b) ilişki çatışmaları (güçlü duygular; yanlış algılamalar; yetersiz iletişim becerileri; tekrar eden olumsuz davranışlar), (c) veri çatışmaları (yetersiz bilgi, bilgisizlik; belli konularda farklı görüşlere sahip olmak; verileri farklı yorumlamak; süreci farklı değerlendirmek), (ç) çıkar çatışmaları (somut çıkarlara ilişkin rekabet; psikolojik çıkar), (d) yapılandırılmış çatışmalar (yıkıcı davranış ya da etkileşim örüntüsü; kaynakların adaletsiz dağıtımı, kontrolü ya da

sahip olunması; adaletsiz güç ya da otorite; işbirliğini bozan coğrafik, fiziksel ya da çevresel faktörler; zaman sınırlaması).

Kişiler arası çatışmaların nedenlerine ilişkin ayrıntılı bir diğer yaklaşım Bodine, Crawford ve Schrumph, (2002) tarafından yapılmaktadır. Yazarlar kişiler arası çatışmalara ilişkin nedenler olarak sınırlı kaynaklar, temel psikolojik gereksinimler ve değer farklılıklarını göstermektedir. Eğer insan davranışları amaçlı davranışlar olarak kabul edilecek olunursa, gösterilen tüm davranışların bir gereksinimin doyurulmasına yönelik olması gerekecektir. İnsanlar amaçlı olarak seçim yaparlar. Dolayısıyla bazen iyi, bazen de kötü seçim yaparlar (Glasser, 1993). İnsanların amaçlı yaptıkları seçimlerin kökeninde doyurulmamış temel psikolojik gereksinimleri yatmaktadır. Bodine, Crawford ve Schrumph (2002) kişiler arası çatışmaların nedenleri olarak genellikle sınırlı maddi kaynakların ve farklı kişisel değerlerin yattığını belirtirken, doyurulmamış psikolojik gereksinimlerin ise bu iki değişkenin kökeninde yer aldığını vurgulamaktadır.

Çatışma Çözüm Stratejileri ve Taktikleri

Kişiler arasında yaşanan çatışmaların çözüm stratejilerine ilişkin alan yazında temelde üç çatışma çözüm stratejisi üzerinde daha çok durulmaktadır. Bunlar 'diğer kişi ile işbirliğine girme'; 'diğer kişiye hükmetme ve saldırgan davranma', 'diğer kişiden ve ilişkiden kaçınma'ya ilişkin stratejilerdir (Lulofs ve Cahn, 2000:104-105; Öner, 1999: 196-197; Bodine ve Crawford, 1998:41-44; Schrumph, Crawford, ve Bodine, 1997:20-21; Fisher, Ury ve Patton, 1991:13).

Kişiler arası çatışmaların çözümünde işbirliğine yönelik stratejiler; çatışmanın diğer kişisiyle ortak sorunun yapıcı çözümüne yönelik karşılıklı yüzleşmeyi ve çatışmanın her iki tarafının ortak yararına olan yapıcı ve akılcı anlaşmaya ulaşmak için yüz yüze karşılıklı problem çözme tartışmalarına girmeyi gerektirmektedir (Karip, 1999; Johnson ve Johnson, 1995). Problem çözücü kazan-kazan yaklaşımını benimseyen kişiler, hem işbirlikli hem de atılgan tepkiler gösterirler (Leeds, 2001). İşbirliğine yönelik yapıcı ve barışçıl çatışma çözüm stratejini benimseyen kişiler, kendilerini problem çözücü olarak görürler. Dolayısıyla amaçları akılcı ve yapıcı anlaşmaya ulaşmaktır. Bu stratejiyi kullanan kişilerin oldukça gelişmiş iletişim becerileri ve çatışma çözüm becerileri vardır (Bodine ve Crawford, 1998). İşbirliğine ve bütünleşmeye yönelik yapıcı çatışma çözüm stratejileri karşılıklı olarak işbirliğine girme, anlaşma olanaklarını arama, karşılıklı güven duyma ve gösterme, ortak yarara ilişkin çözüm arama ve diğer kişiyle empati kurma, anlamaya ve anlaşılmaya çalışma gibi çatışma çözüm

taktiklerini içermektedir (Lulofs ve Cahn, 2000). Yapıcı stratejileri kullanan kişiler ortak çatışmalarını hem kendilerinin hem de diğer tarafın gereksinimlerini giderecek birer fırsat olarak kabul ederler. Bu nedenle “kazan-kazan” yaklaşımını kabul eden bu bireyler, çatışma sürecini diğer bir anlatımla çatışma oyununu ve çatışmanın sonucunu kazan-kaybet yaklaşımından kazan-kazan yaklaşımına diğer bir ifade ile yıkıcılıktan yapıcılığa doğru değiştirmek için çaba sarfederler (Bodine ve Crawford, 1998:42-43).

Hükmedici, kazan-kaybet tarzındaki yıkıcı çatışma çözüm stratejilerinde çatışmanın diğer tarafı hasım olarak görüldüğü için, temel amaç tek başına zafer kazanmaktır. Karşı tarafa güvenilmediği için sözel tehdit ya da fiziksel saldırganlık gibi zorlayıcı tepkilerle karşılaşılabilir (Schrumpf, Crawford, ve Bodine, 1997; Fisher, Ury ve Patton, 1991). Hükmedici çatışma çözüm stratejileri rekabet, aşğılama, sözel tehdit, küçümseyici sözler, bağırma, fiziksel saldırı ya da tehdit, azarlama ve ısrarcı olma gibi çatışma çözüm taktiklerini içermektedir (Lulofs ve Cahn, 2000). Bu tür taktikleri kullanan kişiler karşı tarafın ödün vereceği ve kendilerinin kazanacakları tek bir çözüm yolunu ararlar. Dolayısıyla bu tutum işbirliğinin önündeki en büyük engeldir (Bodine ve Crawford, 1998).

Çatışma çözümünde kaçınma stratejisi, çatışmanın taraflarından herhangi birinin hedefleri kendisi için önemli olmadığında ve diğer kişiyle ilişkisini sürdürmek istemediğinde, sorundan kaçınmak için kullanılır (Johnson ve Johnson, 1995). Bu stratejiyi seçen kişilerin hem kendi haklarına ve gereksinimlerine hem de diğer kişinin haklarına ve gereksinimlerine karşı çok az duyarlılıkları söz konusudur (Leeds, 2001). Çatışma çözümünde kaçınma stratejisi tartışmayı en aza indirme, sorundan kaçınma, çekinme, görmezden gelme ve korkup geri çekilme gibi çatışma çözüm taktiklerini içermektedir (Lulofs ve Cahn, 2000).

Yukarıda verilen tüm alan yazın bilgilerinin ışığı altında araştırmanın amacı kişiler arası çatışmaların ve anlaşmazlıkların doğasını ve çözüm stratejilerini lise düzeyinde incelemektir. Bu bağlamda öğrenci, öğretmen ve yöneticilerle çalışarak hem öğrenciler açısından, hem de öğretmen ve okul yöneticileri açısından lise öğrencilerinin çatışmalarına ve çözüm stratejilerine ilişkin analitik bir inceleme yapılması hedeflenmektedir. Bu bağlamda araştırmanın somut amacı alt sosyo-ekonomik çevrelerde bulunan genel liselerde, karşılaşılan öğrenci çatışma ve anlaşmazlıklarının türleri, nedenleri ve bu öğrenci çatışmalarıyla yine öğrencilerin nasıl başa çıktığını hem öğrencilerin hem de öğretmen ile okul yöneticilerinin bakış açısından incelemektir. Araştırmanın belirtilen amacı çerçevesinde, aşağıdaki sorulara yanıt aranmaktadır:

1. Genel lise öğrencilerinin, öğretmenlerinin ve okul yöneticilerinin kişiler arası çatışma kavramına ilişkin çağrışımları nelerdir?
2. Genel liselerde karşılaşılan öğrenci çatışmaları nelerdir?
3. Genel liselerde karşılaşılan öğrenci çatışmalarının nedenleri nelerdir?
4. Öğrencilerin, akranlarıyla yaşadıkları çatışmaların ve anlaşmazlıkların çözüm strateji ve taktiklerine ilişkin, öğrenci, öğretmen ve okul yöneticilerinin görüşleri nelerdir?

Yöntem

Bu araştırma nitel ve nicel araştırma yöntemlerine ait teknikler birlikte kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla hem nicel hem de nitel araştırma tekniklerinin avantajlarından yararlanılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda çalışmada nicel araştırma yöntemine ait tarama (survey) tekniği, içerik analizi ve nitel araştırma yöntemine ait yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır.

Örneklem

Araştırma İzmir’de, Konak merkez ilçede (toplam 14 genel lise), alt sosyo-ekonomik çevrelerde bulunan **7 genel lisede** dokuzuncu ve onuncu sınıflarda okuyan öğrenciler, bu sınıflarda derse giren öğretmenler ve okul yöneticileriyle çalışarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma örneklemini sırayla “tabakalı, basit tesadüfi ve küme” (Balcı, 2001: 95-96; Yıldırım ve Şimşek, 1999:66-67; Fink, 1995:10-11) örneklem seçim teknikleri kullanılarak oluşturulmuştur. Genel liseler, öncelikle tabakalı örneklem tekniğine göre alt sosyoekonomik çevrelerde olanlar ve olmayanlar diye iki gruba ayrılmıştır. Alt sosyo-ekonomik çevrelerdeki okullar belirlenirken okulun çevresinde yaşayan ailelerin ekonomik düzeyi gözönünde bulundurulmuştur. Bu bağlamda okullar göçle gelmiş ailelerin çocuklarının bulunduğu ve fakirliğin başat olduğu bölgelerde bulunan okullar, çalışmaya dahil edilmiştir. Daha sonra araştırma belirlenen okullarda okul yönetimi tarafından izin verilen sınıflarda gerçekleştirilmiştir. Alt sosyoekonomik çevrelerde bulunan okulların belirlenmesinde göz önünde bulundurulan temel ölçüt, ekonomik bakımdan düşük gelirli ailelerin yaşadıkları semtlerin seçimidir. Sadece bu bölgelerde bulunan okullar araştırmaya dahil edilmiştir. Alt sosyoekonomik çevrelerde bulunan, okullarla çalışılmasının nedeni bu gruba daha “odaklanmış” biçimde bakabilmektir. Dolayısıyla araştırmanın sonuçları sadece bu grubu anlamaya daha uygundur.

Araştırmada, survey çalışması 177'si kız 182'si erkek olmak üzere toplam 359 öğrenciyle ve 47'si kadın 28'i erkek olmak üzere toplam 75 öğretmenle çalışılarak gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme ise 21 okul yöneticisiyle çalışılarak gerçekleştirilmiştir. Yöneticilerin 20'si erkek 1'i kadındır. Kadın ve erkek okul yöneticisi oranının farklı olmasının nedeni okullarda kadın yöneticilerinin çok az olması bazı okullarda ise hiç olmamasıdır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada öğrencilerden ve öğretmenlerden veri toplamak için tamamı açık uçlu sorulardan oluşan anket, okul yöneticilerinden veri toplamak için ise görüşme protokolü kullanılmıştır. Öğretmen ve öğrencilerden farklı olarak yöneticilerle görüşme yapılmasının nedeni, araştırma yapılan okullarda yönetici sayısının sınırlı olmasıdır. Dolayısıyla okul yöneticilerinden karşılaştırmalı veri elde etmek için, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır.

Hem öğrencilerden hem de öğretmenlerden, daha ayrıntılı ve derin bilgi elde etmek için, anketlerdeki tüm sorular **açık uçlu** sorulmuştur. Öğrencilere sorulan açık uçlu sorulara örnek olarak şu sorular gösterilebilir: “Kişiler arası çatışmanın size çağrıştırdığı tüm düşünceleri yazar mısınız?”; “Sınıfınızda sıklıkla yaşadığınız çatışmalar nelerdir?”; “Sınıfınızda sıklıkla yaşadığınız kişiler arası çatışmaların nedenleri nelerdir?”; “Arkadaşlarınızla yaşadığınız çatışmalarınızı nasıl çözmlemektesiniz?”. Öğrencilere sorulan açık uçlu sorular aynı şekilde öğretmenlere de sorulmuştur. Örnek sorular olarak şunlar gösterilebilir: “Kişiler arası çatışmanın size çağrıştırdığı tüm düşünceleri yazar mısınız?”; “Sınıfınızda en sık karşılaştığınız öğrenci çatışmaları nelerdir?”; Sınıfınızda sıklıkla çatışma yaratan öğrencilerin bu davranışlarının nedenleri nelerdir?”; “Öğrenciler aralarında yaşadıkları çatışmaları nasıl çözmektedir?”

Araştırmada kullanılan anketlere ait bazı soruların açık uçlu olması hem öğrencilere hem de öğretmenlere, her bir soruya “kendi düşüncelerini özgürce katma fırsatı” vermektedir (Babbie, 1990:45; Gall, Borg and Gall, 1996:295; Oppenheim, 1996:112). Dolayısıyla, öğrenciler ve öğretmenler kişiler arası çatışmalara ve anlaşmazlıklara ilişkin görüşlerini, yine kendi cümleleriyle tanımlama ve açıklama fırsatı elde etmektedirler. Anketteki soruların tümü açık uçlu olduğu için, ankete ilişkin geçerlik ve güvenilirlik analizi sürecinde, bu tür soruların istenilen bilgiyi elde etmeye uygun olup olmadığına ilişkin olarak yapılmıştır. Bu bağlamda hem açık uçlu sorulardan hem de kapalı uçlu sorulardan oluşan anketlerin kapsam ve yüz görünüş geçerliğine (Hovardaoğlu, 2000) eğitim fakültesinde çalışan öğretim üyelerinin ve okullarda çalışan

öğretmenlerin görüşlerine başvurularak bakılmıştır. Dolayısıyla anket ve görüşme sorularının yukarıda belirtilen örneklem grubundan veri toplamaya uygunluk derecesi göz önünde bulundurulmuştur.

Araştırmada okul yöneticilerinin bakış açısından, liselerde karşılaşılan öğrenci çatışma ve anlaşmazlıklarının doğasını ve öğrencilerin kendi çatışmalarıyla nasıl başa çıktıklarını incelemek için nitel araştırma tekniklerinden görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşmelerde standardı sağlamak ve karşılaştırmalı sonuçlar elde etmek için yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme yönteminin kullanılmasının nedeni, kişinin içsel dünyasına girmeye ve olayları onun bakış açısından anlamaya ve kavramaya çalışmaktır (Patton, 1987). Böylece, kişilerin kendi deneyimleri, onların dillerinden, anlamlandırmalarından ve açıklamalarından çok daha iyi anlaşılacaktır. Diğer araştırma teknikleriyle yeterince elde edilemeyen kişiye özel, saklı birçok şeyi görüşme tekniği kullanarak ortaya çıkarmak mümkündür (Kvale, 1996). Bunun içindir ki, eğer diğer insanların sosyal gerçekliğe ilişkin bilgileri, kavramları, görüşleri, deneyimleri, etkileşimleri, anlamlandırmaları ve duyguları ile ilgileniliyorsa, tek yol, belki de en iyi yol görüşme tekniğiyle onlara ulaşmaktır (Mason, 1996).

Araştırmada kullanılan görüşme protokolü öğrencilere ve öğretmenlere uygulanan açık uçlu sorulara paralel olarak yapılandırılmıştır. Okul yöneticilerinin sayısı az olduğu için ve kendileriyle daha derinlemesine çalışabilmek için bu yola gidilmiştir. Böylece hem öğrencilerle ve öğretmenlerle hem de okul yöneticileriyle aynı araştırma sorusunu yanıtlamak için birbirinden farklı ama birbirini destekler nitelikte çalışma gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Analizi

Çalışmanın birinci bölümünde hem öğrencilere hem de öğretmenlere uygulanan anketin tamamı açık uçlu sorulardan oluştuğu için, elde edilen veriler **“niteldir”**. Buna paralel olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılan yöneticilerden elde edilen veriler de niteldir. Bu nedenle, anketlerle elde edilen metin biçimindeki veriler **“içerik analizi”** (Silverman, 1993; Manning ve Cullumswan, 1998; Yıldırım ve Şimşek, 1999, Bilgin, 1999; Bilgin, 2000) tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. İçerik analizine ilişkin kullanılan işlem basamakları şunlardır:

- Analiz sürecinde anketteki tüm veriler okunarak çatışmaya ilişkin çağrışımlar, çatışmaların türleri, nedenleri ve bu çatışmaları çözmek

için öğrencilerin kullanmış oldukları çözüm stratejilerine ve taktiklerine işaret eden **anlam öbekleri** ve **temalar** saptanmıştır.

- Elde edilen bu anlam durumları, içeriklerine göre benzer olanlar aynı potada birleşecek biçimde indirgenmiştir.
- Metin içerisinden çıkarılarak son şekli verilen **kategoriler**, tekrar **metinle karşılaştırılarak** metindeki anlamların, bu kategoriler çerçevesinde **görülme sıklığına** bakılarak analiz gerçekleştirilmiştir.
- Bu çerçevede analiz sonuçları frekans analizi kapsamında “sayısal ve yüzdesel” bir tarzda sunulmuştur (Bilgin, 1999).
- Buna ek olarak, içerik analizi sonucunda elde edilen frekanslar üzerinde, parametrik olmayan istatistiksel analiz tekniklerinden “**kay-kare (χ^2)**” analizi uygulanmıştır (Ferguson ve Takane, 1989).

Verilerin analiz sürecinde içerik analizine başlamadan önce araştırmacının metindeki anlam öbeklerini ve temaları önceden belirlenmiş **kategorilere** ne kadar **tutarlı** ve doğru kodladığını tespit etmek için “**kodlama güvenilirliğine**” bakılmıştır (Silverman, 1993; Miles ve Huberman, 1994; Kvale, 1996; Bakeman ve Gottman, 1997). Araştırma verilerinden alınan bir grup veri, bir hafta arayla **iki kez** aynı kategorilere, araştırmacı tarafından kodlanarak, araştırmacının kendi tutarlılığına bakmak yoluyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmacının kodlama güvenilirlik katsayısı “**.95**” bulunmuştur.

Görüşme tekniğiyle elde edilen veriler ise görüşme sayısının sınırlılığı nedeniyle içerik analizi tekniği kullanmak yerine, doğrudan alıntılar verilerek okuyucuya sunma yoluna gidilmiştir.

Tabloların sunumu sürecinde verilen çatışma çözüm taktikleri, araştırmanın verilerinden çıkarılırken, stratejiler ise alan yazına bağlı olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda taktikler, üç temel çatışma çözüm stratejisi olan “kaçınma, işbirlikli bütünleştirici ve yıkıcı” çerçevesinde (Bodine, Crawford ve Schrumpf, 2002; Lulofs ve Cahn, 2000; Schrumpf, Crawford ve Bodine, 1997; Fisher, Ury & Patton, 1991) yeniden kategorilendirilmiştir.

Okul yöneticileriyle yapılan görüşmelere ait verilerin sunumunda, kişilere ilişkin demografik özellikler kısaltmalarla sunulmuştur. Bu kısaltmaların anlamları şunlardır: Den: Meslekte deneyim; Y. den: Yönetici olarak deneyim; M. yard.: Müdür yardımcısı.

İşlem

Anketler araştırma kapsamında, liselere gidilerek öğrencilere bir ders saati içerisinde sınıflarda uygulanmıştır. Ders saati içerisinde, öğrencilerden anketteki soruları yanıtlamaları istenmiştir. Öğretmenlere ise anketler bırakılarak doldurup tekrar okula getirmeleri istenmiştir. Görüşmeler ise anketlerin uygulandığı okullara gidilerek okul yöneticileriyle yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde sorulan sorulara yöneticilerin verdiği yanıtların kağıt ve kalem kullanılarak kaydedilmesi yoluyla, veriler toplanmıştır.

Bulgular

Bu araştırmanın sonucunda elde edilen bulgular, araştırma sorularına paralel olarak alt başlıklar halinde sunulacaktır.

1) Çatışma Kavramına İlişkin Çağrışımlar: Kişiler arası çatışmalara ilişkin öğrencilerin ve öğretmenlerin çağrışımları Tablo 1’de, okul yöneticilerinin çağrışımları ise Tablo 2’de sunulmuştur. Öğrencilerin, çatışma kavramına ilişkin çağrışımları Tablo 1’de görüldüğü gibi altı temel kategori içinde biçimlenmektedir.

Bu kategoriler, fiziksel şiddet (%33), sözel şiddet (%16), entelektüel öğeler (%29), kişisel özellikler (%10), olumsuz duygular (%6) ve diğer kategorisinde yer alan çağrışımlardır. Öğrenci çağrışımlarına bakıldığında, en başat çağrışımların “fiziksel şiddet”, “entelektüel öğeler” ve “sözel şiddet” ile ilgili olduğu tespit edilmiştir.

Çatışma kavramına ilişkin çağrışımlara ait ana kategorilerin ve alt kategorilerin önem sırası öğrencilerin cinsiyetlerine göre incelendiğinde çağrışımların dağılımlarında farklılıklar saptanmıştır. Her iki cinsiyette de şiddet ögesi, özellikle kavga, sözlü kavga ve küfür başat olarak gözlenmesine karşın, oranlar cinsiyete göre değişim göstermektedir. Fiziksel ve sözlü şiddet oranı kız öğrencilerde %37 iken erkeklerde % 68’dir. Burada, erkek öğrencilerin çağrışımlarının daha şiddete yönelik olduğu söylenebilir. Buna karşın kız öğrencilerde entelektüel öğeler (farklı düşüncelere sahip olma) ve kişisel özelliklere ait çağrışımlar (kıskançlık) daha öne çıkmaktadır. Belirtilen bu farklılıkların istatistiksel olarak da anlamlı olup olmadığını saptamak için ana kategoriler olan “fiziksel şiddet”, “olumsuz duygular”, kişisel özellikler”, “entelektüel öğeler” ve “diğer” kategorisine ait toplam frekanslar üzerinden X^2 analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda kız ve erkek öğrencilerin çatışma kavramına ilişkin çağrışımlarının frekanslarının dağılımının istatistiki bakımdan da anlamlı biçimde ($X^2 = 25,85$, $sd = 5$, $p < .05$, $n = 228$) farklılaştığı saptanmıştır.

TABLO 1

Lise Öğrencilerinin ve Öğretmenlerinin Çatışma Kavramına İlişkin Çağrışımları

Ana kategori	Alt kategoriler	Kız öğrenciler (177)		Erkek öğrenciler (182)		Öğrenci Toplam (359)		Öğretmen toplam (75)	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Fiziksel şiddet	Kavga	33	26	43	42	76	33	9	13
Sözel şiddet	Sözlü kavga	10	8	16	16	26	11	5	7
	Küfretme	2	2	10	10	12	5	-	-
	Saygısızlık	1	1	-	-	1	0	-	1
Toplam		13	11	26	26	39	16	6	8
Olumsuz duygular	Sevgsizlik	1	1	-	-	1	0	1	1
	Düşmanlık	2	2	-	-	2	1	-	-
	Aşağılama	1	1	-	-	1	0	-	-
	Nefret etme	1	1	1	1	2	1	-	-
	Öfke	1	1	-	-	1	0	1	1
	Tedirgin olma	1	1	1	1	2	1	-	-
	Huzursuzluk	2	2	2	2	4	2	2	3
	Güvensizlik	1	1	1	1	2	1	-	-
Yalnızlık	1	1	-	-	1	0	-	-	
Toplam		11	11	5	5	16	6	4	5
Kişisel özellikler	Kincilik	1	1	1	1	2	1	-	-
	Çıkarıcılık	-	-	1	1	1	0	-	-
	Bencilik	3	2	-	-	3	1	2	3
	Ayrımcılık	1	1	1	1	2	1	-	-
	Memnuniyetsizlik	-	-	1	1	1	0	-	-
	Kıskançlık	8	6	2	2	10	4	4	6
	Düşüncesizlik	1	1	2	2	3	1	-	-
	Hoşgörüsüzlük	3	2	1	1	4	2	3	4
Toplam		17	13	9	9	26	10	9	13
Entelektüel öğeler	Eğitimsizlik	-	-	-	-	-	-	3	4
	Farklı düşüncelere sahip olma	47	37	12	12	59	26	16	24
	Kendi düşünceni diğerine kabul ettirmeye çalışma,	2	2	3	3	5	2	-	-
	Kültürel farklılık,	1	1	1	1	2	1	5	7
	İdeolojik çatışmalar	-	-	-	-	-	-	1	1
Toplam		50	40	16	16	66	29	25	36
Diğer	Mezhep ayrımcılığı,	-	-	1	1	1	0	-	-
	Ekonomik farklılık,	2	2	-	-	2	1	6	9
	Bölgeler arası çatışma	-	-	-	-	-	-	1	1
	Kız erkek çatışmaları	-	-	1	1	1	0	1	1
	İletişim sorunları	-	-	1	1	1	0	5	7
	Ergenlik sorunları ve bunalımları	-	-	-	-	-	-	1	1
Toplam		2	2	3	3	5	1	14	19
Genel toplam		126	100	102	100	228	100	67	100

Öğretmenlerin “çatışma” kavramına ilişkin çağrışımlarına bakıldığında ise en sık karşılaşılan çağrışımların “entelektüel öğeler” (özellikle “farklı düşüncelere sahip olma”) %39, diğer kategorisinde yer alan alt kategoriler %19, kişisel özellikler %13 ve fiziksel şiddet %13 olduğu saptanmıştır.

Öğrencilerin ve öğretmenlerin çatışma kavramına ilişkin çağrışımları, alt kategoriler üzerinden karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, öğrenci ve öğretmen çağrışımlarının farklı kategorilerde yoğunluk gösterdiği saptanmıştır. Öğrencilerin en başta çağrışımları fiziksel şiddet (% 33), sözlü kavga (% 11), ve farklı düşüncelere sahip olma (% 26) iken, öğretmenlerin çağrışımları farklı düşüncelere sahip olma (% 24), fiziksel şiddet (% 13), ekonomik farklılıklar (% 9), iletişim çatışmaları (% 7), kültürel farklılık (% 7) ve sözlü kavgadır (% 7). Yüzdelerdeki değerlerde görüldüğü gibi öğrencilerin ve öğretmenlerin çatışmaya ilişkin çağrışımları arasında farklılıklar söz konusudur. Bu farklılıkların istatistiki olarak anlamlılığını test etmek için ana kategorilere ait toplam frekanslar üzerinden yapılan X^2 analizi sonucunda da öğrenciler ve öğretmenler arasında anlamlı biçimde ($X^2=38,99$, $sd=5$, $p<.05$, $n=295$) farklılık gözlemlendiği saptanmıştır.

Öğretmen ve öğrenci görüşlerine paralel olarak, okul yöneticilerine çatışma kavramının kendilerine neyi çağrıştırdığı sorulduğunda, belirtmiş oldukları söylemler Tablo 2’de görüldüğü gibi özellikle entelektüel öğeler ve iletişim öğelerine ilişkin yoğunluk göstermektedir. Yönetici görüşlerinde şiddete ilişkin çağrışımlar oldukça sınırlılık göstermektedir. Yönetici çağrışımları bu yönüyle öğretmen görüşleriyle paralellik içindedir.

Tablo 2’de görüldüğü gibi yöneticilerin entelektüel öğelere ilişkin belirtmiş olduğu görüşlerde öne çıkan temalar bilgi, fikir, eğitim, kültür, inanç farklılıkları ve farklı yollar şeklindedir. Benzer olarak iletişime ilişkin temalar olarak da anlayışsızlık, yanlış anlama, uyumsuzluk, sabırsızlık gibi temalar öne çıkmaktadır.

Entelektüel öğeler ve yetersiz iletişim kategorilerinden farklı olarak, diğer kategorisinde öne çıkan temalar hem öğrenci hem de öğretmen görüşlerinden farklılıklar içermektedir. Diğer kategorisinde öne çıkan güç kavgası, çıkar çatışması, maddi menfaat, ekonomik şartlar gibi öğelerin sadece yöneticiler tarafından belirtilmesinin nedeni, yöneticilerin pozisyonlarının bu tür kişiler arası çatışmaları yaşamaya daha elverişli olması olabilir.

TABLO 2.

Lise Okul Yöneticilerinin Çatışma Kavramına İlişkin Çağrışımları

Ana kategoriler	Çağrışımlar
Fiziksel şiddet	Şiddet , vahşet.
Sözel şiddet	-
Olumsuz duygular	Hırçınlık, eziklik, hoşgörüsüzlük, dengesizlik, çekemezlik, hazmedememe, Saygı göstermeme.
Kişisel özellikler	-
Entelektüel öğeler	Bilgisizlik, kültürsüzlük, farklı düşüncelerin ortaya konması, fikir çatışması, siyasi çatışmalar, eğitimsizlik, adaletsizliğe karşı tepki, adalet arama, kültürel farklılık, inanç farklılığı, sorun çözme yolları, iyiye gitmenin farklı yolları, kendini ortaya koyma.
Yetersiz iletişim	Karşıdakinin beklentilerini anlayamama, yanlış anlama, iletişim bozukluğu, paylaşamama, uyumsuzluk, tahammülsüzlük, sınırını bilememe, birbirini anlayamama, sabırsızlık
Diğer	Ekonomi, güç kavgası, çıkar çatışması, çıkar, menfaat, maddi menfaatler, ekonomik şartlar.

2. Öğrenci Çatışmalarının Türleri: Öğrencilerin kendi aralarında yaşadıkları çatışmaların türlerine ilişkin öğrenci ve öğretmen görüşleri Tablo 3’de, okul yöneticilerinin görüşleri ise Tablo 4’de verilmiştir. Tablo 3’de görüldüğü gibi öğrenci çatışma türleri yedi temel tema ile ilgilidir. Bunlar fiziksel şiddet, sözel şiddet, kişisel özellikler, kişiler arası çatışmalar, ahlaki öğeler, entelektüel çatışmalar ve okulla ilgili çatışmalardır.

Öğrenciler arasında yaşanan kişiler arası çatışmaların türlerine ilişkin öğrenci ve öğretmen görüşlerine birlikte bakıldığında farklı çatışma türlerinin öne çıktığı görülmektedir. Öğretmenler, kişiler arası çatışmaları % 42 (özellikle “kız-erkek çatışması”, “kişiler arası gruplaşma gibi”) ve sözel şiddeti %23 (özellikle “sözlü kavga, bağırma”, “küfretme”) öne çıkarırken, öğrenciler sözel şiddeti % 30 (özellikle “sözlü kavga, bağırma”, “küfretme”), entelektüel çatışmaları % 21, (özellikle “düşünce uyumsuzluğu”), fiziksel şiddeti %13 ve kişiler arası çatışmaları %12 öne çıkarmaktadır.

TABLO 3
Liselerde Karşılaşılan Öğrenci Çatışmaları

Ana kategori	Alt kategoriler	Öğrenci (359)		Öğretmen (75)	
		f	%	f	%
Fiziksel şiddet	Kavga	38	13	4	5
Sözel şiddet	Sözlü kavga; Bağırma	50	17	7	8
	Küfretme	14	5	6	7
	Lakap takma	7	2	2	2
	Birbirine hakaret etme	1	0	-	-
	Kırıcı sözler	1	0	-	-
	Küçük düşürme	3	1	3	3
	Laf atma	7	2	-	-
	Alay etme	5	2	3	3
	Aşağılayıcı konuşma	2	1	-	-
	Küsme	1	0	-	-
Toplam		91	30	21	23
Kişisel özellikler	Geçimsiz olma	3	1	-	-
	Kendini beğenmiş davranma	5	2	-	-
	Kıskanç davranma	18	6	6	7
	Kişilik çatışmaları	1	0	-	-
Toplam		27	9	6	7
Kişiler arası çatışmalar	Kız erkek çatışmaları	19	6	19	22
	Kişiler arası gruplaşma	7	2	5	6
	Üstünlük sağlamaya çalışma	3	1	3	3
	Çalışkan tembel çatışması	-	-	1	1
	Öğrenci-öğretmen çatışmaları	1	0	-	-
	Bölgeler arası çatışmalar	1	0	2	2
	İletişim sorunları	9	3	7	8
Toplam		40	12	37	42
Ahlaki öğeler	Dedikodu yapma	5	2	1	1
	Saygısızlık	8	3	1	1
	Yalan konuşma	1	0	-	-
	Hırsızlık	1	0	-	-
	Şikayet etme	-	-	-	-
	Kültür ve değer farklılığı	1	0	-	-
Toplam		16	5	2	2
Entelektüel çatışmalar	Düşünce uyumsuzluğu; Karşıt düşünceler	64	21	5	6
	Liderlik çatışmaları	-	-	1	1
	Çıkar çatışması	-	-	1	1
Toplam		64	21	7	8
Okulla ilgili çatışmalar	Sırayı paylaşamama	1	0	1	1
	Derslerle ilgili çatışmalar	9	3	1	1
	Sınav tarihinde anlaşamama	11	4	3	3
	Ders materyallerini paylaşamama	1	0	4	5
Toplam		22	7	9	10
Genel toplam		298	100	86	100

Tek tek çatışma türlerine ayrıntılı olarak bakıldığında, öğrencilerin kendilerine yönelik algılarının % 43 düzeyinde fiziksel şiddet ile sözel şiddet yönelimli olduğu görülmektedir. Bununla birlikte entelektüel çatışmalar özellikle düşünce uyuşmazlığı öğrenci algılarının % 21' i gibi anlamlı bir bölümünü oluşturmaktadır. Buna karşın öğretmenler ise öğrencilerde kişiler arası çatışmalar ile sözel şiddeti vurgulamaktadır. Bu algı farklılığının kaynağı olarak, öğretmenlerin kendilerine yansıyan çatışmalardan yola çıkmalarına karşın, öğrencilerin bizzat yaşadıkları çatışmaları belirtmiş olmaları gösterilebilir.

Öğrenci çatışmalarının türlerine ilişkin öğrenci ve öğretmen görüşleri arasında gözlenen farkın istatistiki olarak anlamlı olup olmadığını frekanslar üzerinden test etmek için ana kategoriler olan “fiziksel şiddet”, “sözel şiddet”, kişisel özellikler”, “kişiler arası çatışmalar”, “ahlaki öğeler”, “entelektüel çatışmalar” ve “okulla ilgili çatışmalar” kategorilerine ait toplam frekanslar değerleri üzerinden yapılan X^2 analizi sonucunda, öğrenci çatışmalarının türlerine ilişkin öğrenci ve öğretmen algılarının istatistiki bakımdan da anlamlı biçimde ($X^2 = 42,72$ sd=6, $p < .05$, $n = 384$) farklılaştığı saptanmıştır

Okullarda karşılaşılan çatışmaların türlerine ilişkin yönetici görüşleri Tablo 4'de görüldüğü gibi öğretmen görüşleriyle benzerlik göstermektedir. Bu benzerliğin nedeni, somut durumlar üzerinde bilgi verilmesinden dolayı algısal bir farklılığın görülmemesi olabilir.

Yönetici ve öğretmen görüşleri arasında paralellikler söz konusudur. Hem öğrenci hem de yönetici görüşlerinde fiziksel şiddet ve sözel şiddet durumları vurgulanmıştır. Buna ek olarak aynen öğretmenler gibi, yöneticiler de kişiler arası çatışmalar, entelektüel çatışmalar ve okulla ilgili çatışmaları özellikle vurgulamışlardır. Burada öne çıkan durum, öğrencilerin ergenlik dönemini yaşamalarına koşut olarak ikili ilişkilerde yaşadıkları dalgalanmalar ve otorite figürüne karşı aldıkları tavır olabilir.

TABLO 4

Liselerde Karşılaşılan Öğrenci Çatışmalarına İlişkin Okul Yöneticilerinin Görüşleri

Ana kategori	Alt kategoriler
Fiziksel şiddet	Kavga, birbirine omuz atma, el şakaları, fiziksel şiddet
Sözel şiddet	Küfür etme, sözlü tartışmalar, çekememe, alay etme, horozlanma.
Kişisel özellikler	Kıskanma,
Kişiler arası çatışmalar	Gruplaşma,- kız-erkek çatışması, duygusal ilişkiler, birinin arkadaşına yan bakma, sarkıntılık, gruplaşma, çeteleşme, aynı kişiye aşık olmaktan doğan çatışmalar.
Ahlaki öğeler	Hırsızlık.
Entelektüel çatışmalar	Otorite mücadelesi, uyum sağlayamama, üstünlük kurma, kendini kabul ettirme, kültürel çatışma, lider olma çatışmaları.
Okulla ilgili çatışmalar	Öğretmenle otorite mücadelesi, dersin işleyişini bozma, çalışkan tembel çatışması, dersi kaynatma, derse engel olma, yeteri kadar ders çalışmama, dersin düzenini bozma.
Diğer	Zengin-fakir çatışması, hehşehrilik.

3. Öğrenci Çatışmalarının Nedenleri: Öğrencilerin çatışmalarının nedenlerine ilişkin, öğrenci ve öğretmen görüşleri karşılaştırmalı olarak Tablo 5'te, yönetici görüşleri ise Tablo 6'da verilmektedir.

Tablo 5'te görüldüğü gibi öğrenci çatışmalarının nedenlerine ilişkin öğrenci ve öğretmen görüşleri 11 ana kategori içerisinde tanımlanmaktadır. Bunlar fiziksel şiddet, sözel şiddet, yetersiz iletişim, kişilik özellikleri, olumsuz duygular, ahlaki nedenler, akran ilişkileri, aile, okulla ilgili nedenler, entelektüel çatışmalar ve diğer kategorisi içerisinde yer alan alt kategorilerdir.

TABLO 5

Kişiler Arası Çatışmaların Nedenlerine İlişkin Öğrenci Ve Öğretmen Görüşleri

Ana kategori	Alt kategori	Öğrenci (359)		Öğretmen (75)	
		f	%	f	%
Fiziksel şiddet	Kavga etme	7	2	-	-
	El kol hareketleri yapma	3	1	-	-
Toplam		10	3	-	-
Sözel şiddet	Ağız dalaşı	3	1	-	-
	Aşağılayıcı sözler; küçük düşürme	12	4	-	-
	Hakaret etme	4	1	-	-
	Küfretme	19	6	-	-
	Laf atma	6	2	-	-
	Lakap takma	7	2	-	-
	Sataşma	4	1	-	-
Toplam		55	17	-	-
Yetersiz iletişim	İletişim sorunları	23	8	2	3
Kişilik özellikleri	Bencillik	4	1	-	-
	Geçimsizlik	2	1	1	1
	İlgi çekme	-	-	3	4
	Kıskançlık	36	12	5	7
	Önyargılı olma	4	1	-	-
Toplam		46	15	9	12
Olumsuz duygular	Birbirini çekememe	23	8	1	1
	Kendini üstün görme	11	4	1	1
Toplam		34	12	2	2
Ahlaki nedenler	İspiyonculuk	2	1	-	-
	Dedikodu yapma	5	2	1	1
	Saygısız davranma	20	7	1	1
	Yalan söyleme	1	0	-	-
	Eşyaları izinsiz alma	1	0	-	-
	Hırsızlık	-	-	-	-
Toplam		29	10	2	2
Akran ilişkileri	Birbirine üstünlük sağlama isteği	7	2	2	3
	Gruplaşma	3	1	-	-
	Ayrımcılık	1	0	-	-
Toplam		11	3	2	3
Aile	Yetersiz aile eğitimi	-	-	5	7
	Aile ortamının sağlıklı olması	-	-	19	28
	Ekonomik sorunlar	-	-	8	12

Tablo 5 devamı

Toplam		-	-	32	47
Okulla ilgili nedenler	Kopya alma ya da verme	2	1	-	-
	Sıra anlaşmazlığı	4	1	-	-
	Sınav tarihinin belirlenmesi ile ilgili uyumsuzluk	2	1	-	-
	Sınav stresi	-	-	1	1
	Öğretmenlerin ayrımcılık yapması	-	-	-	-
Toplam		8	3	1	1
Entelektüel çatışmalar	Düşüncelerin uyuşmaması	71	24	2	3
Diğer	Mafyaya özenme	-	-	1	1
	Sosyal sınıf ayrımcılığı	-	-	-	-
	Basın yayının yönlendirmesi	-	-	1	1
	Şiddete dayalı dizilerin çokluğu	-	-	1	1
	Ergenlik problemleri	-	-	4	6
	Haksızlık yapılması	4	1	-	-
	Kız erkek çatışması	8	3	8	12
Toplam		12	4	15	21
Genel toplam		299	100	67	100

Öğrenci ve öğretmenlerin, öğrenci çatışmalarının nedenlerine ilişkin görüşleri arasında farklı yönelimler söz konusudur. Öğretmenler, özellikle aile üzerinde vurgu yapmaktadır. Öğretmen yanıtlarının % 47'si aile ortamının sağlıklı olması, yetersiz aile eğitimi ve ekonomik sorunlar gibi aileye ilişkin nedenleri içermektedir. Özellikle sağlıklı aile ortamından gelmenin kişiler arası çatışmaları kolaylaştırıcı bir neden olduğu belirtilmektedir. Benzer biçimde diğer kategorisi içerisinde yer alan ergenlik problemleri (% 6) ve kız-erkek çatışmaları (%12) da bir neden olarak gösterilmektedir. Bu nedenleri destekler nitelikte kişilik özellikleri arasında yer alan kıskançlık (%7) ve ilgi çekme de (%4) öne çıkmaktadır. Buna karşın, öğrenciler en başat neden olarak entelektüel çatışmalardan düşünce uyuşmazlığını (% 24), sözel şiddeti, (% 17) kişilik özellikleri (% 15) ve olumsuz duyguları (% 15) öne çıkarmaktadır. Öğretmen ve öğrenci görüşlerindeki farklılığın kaynağı öğretmenlerin hem öğrencileri hem de onların davranışları üzerinde etkisi olan toplumsal çevreye ilişkin nedenleri göz önüne almaları olabilir. Öğrenciler ise, sadece kendilerine yönelik somut görünen davranışları ifade etmiş olabilirler.

TABLO 6

Kişiler Arası Çatışmaların Nedenlerine İlişkin Okul Yöneticilerinin Görüşleri

Ana kategori	Çatışmaların nedenleri
Fiziksel şiddet	-
Sözel şiddet	-
Yetersiz iletişim	Öğrenci nasıl konuşacağını bilmiyor, çocuklar birbirlerini anlamıyorlar.
Kişilik özellikleri	-
Olumsuz duygular	-
Ahlaki nedenler	-
Akran ilişkileri	Kızlar arasında çekişme, kıskançlıklar, kız-erkek ilişkilerinin ayarlanamaması.
Aile	Aile ilgisi: Aile çocukla ilgilenmiyor, ailenin ilgisizliği, aileler evlatlarıyla yakın ilişki kurmuyor, ailelerin çocuklarıyla ilgilecek zamanı yok, ailelerde gerekli denetim yok. Ekonomik sebepler: ekonomik sebepler, ekonomik sıkıntı. Ailenin eğitim düzeyi: ailenin eğitim düzeyi düşük, anneler Türkçe bilmiyor, anne ve babanın kültürsüz oluşu. Parçalanmış aile: ailenin parçalanmış olması, dağılmış aile. Aile içi şiddet: ailede şiddet var, şiddet aile eğitiminin bir parçası, evde şiddet uygulanması. Diğer: ailede şiddet var, şiddet aile eğitiminin bir parçası, evde şiddet uygulanması
Okulla ilgili nedenler	-
Entelektüel çatışmalar	Kültürel farklılıklar, öğrencinin yetersiz bilgi birikimiyle gelmesi, çocuklar hiç okumuyorlar.
Diğer	Çocuk küfrün kötü bir davranış olduğunun farkında değil, ergenlik dönemi problemleri, çevre koşulları olumsuz, dışarıdan yönlendirme, sosyal çevre, çok kardeşlilik, çocuklar dersi takip edemiyorlar, çocukların okuma hevesinin olmayışı, okula vakit geçirmek için geliyorlar, çocuklar göçle gelmiş ailelere ait.

Öğrenci çatışmalarının nedenlerine ilişkin, okul yöneticilerinin görüşleri incelendiğinde Tablo 6'da görüldüğü gibi aile ve diğer kategorisi öne çıkmaktadır. Okul yöneticileri, öğretmenler gibi özellikle aile kategorisine vurgu yapmışlardır. Burada anlamlı olan durum aileye ilişkin olarak öğrencilerin hiç neden belirtmemesine karşın, öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin benzer biçimde vurgu yapmalarındadır.

Bununla birlikte okul yöneticileri okulla ilgili hiç görüş bildirmemişlerdir. Okul yöneticileri çatışmaların nedeni olarak, aile ilgisinin yetersizliğini, ekonomik nedenleri, ailenin eğitim düzeyini, parçalanmış aile yapısını, aile içi şiddeti öne çıkarmışlardır. Bu olumsuz deneyimleri yaşayan çocukların daha sıklıkla çatışmalara girdiği söylenebilir. Benzer biçimde yöneticiler diğer kategorisinde ifadesini bulan okulun sosyal çevresini ve göçün etkilerini de vurgulamışlardır.

4. Öğrencilerin Çatışma Çözüm Stratejileri: Öğrencilerin yaşadıkları çatışmaları yönetmek için kullandıkları çatışma çözüm strateji ve taktiklerine ilişkin öğrenci ve öğretmen görüşleri Tablo 7’de, yönetici görüşleri ise Tablo 8’de yer almaktadır. Tablo 7’de görüldüğü gibi öğrencilerin yanıtlarından %74’ü işbirlikli, yapıcı, bütünleştirici stratejileri, özellikle de “karşılıklı konuşma, anlaşma, uzlaşma %57 ve “karşılıklı özür dileme %11 taktiklerini içermektedir. Öğrencilerin kullandıkları diğer stratejilere bakıldığında “yıkıcı stratejilerin” % 18 “kaçınma stratejilerinin” ise % 7 düzeyinde kullanıldığı görülmektedir. Bu değerlerden anlaşıldığı kadarıyla, öğrenciler kendi aralarındaki çatışmaları, oldukça yapıcı strateji ve taktiklerle çözdüklerini düşünmektedirler.

Çatışma çözüm stratejileri ve taktikleri öğrencilerin cinsiyetlerine göre incelendiğinde ise yüzdeler oranlarında kısmen farklılık olsa da benzer bir yönelim söz konusudur. Kız öğrenciler işbirlikli yapıcı stratejiyi % 81 düzeyinde, erkek öğrenciler ise % 70 düzeyinde kullandıklarını belirtmektedirler. Benzer biçimde yıkıcı stratejileri kız öğrenciler % 17, erkek öğrenciler ise % 19; kaçınma stratejilerini ise kız öğrenciler % 5, erkekler ise % 9 düzeyinde kullanmaktadır. Bu yüzdeler değerlerden yıkıcı ve kaçınma strateji ve taktikleri hem kız hem de erkek öğrencilerin seyrek kullandıkları görülmektedir.

Kız ve erkek öğrencilerin görüşlerine bağlı olarak kullandıklarını belirtmiş oldukları çatışma çözüm stratejileri arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlılığını test etmek için “işbirlikli, yapıcı, bütünleştirici strateji”, “yıkıcı strateji” ve “kaçınma stratejisi”ne ait toplam frekans değerleri üzerinden yapılan X^2 analizinde, anlamlı bir farklılaşma ($X^2 = 4,71$, $sd=2$, $p>.05$, $n=349$) bulunmamıştır. Dolayısıyla hem kız hem de erkek öğrencilerin kullandıkları çatışma çözüm strateji ve taktiklerinin oranları arasında istatistiki anlamda fark olmadığı, diğer bir ifade ile benzer strateji ve taktikleri benzer oranlarda kullandıkları söylenebilir.

TABLO 7
Öğrencilerin Çatışmalarını Çözüm Strateji ve Taktikleri

Stratejiler	Taktikler	Kız öğrenci (177)		Erkek öğrenci (182)		Öğrenci toplam (359)		Öğretmen toplam (75)	
		F	%	F	%	F	%	F	%
İşbirlikli, yapıcı, bütünleştirici stratejiler.	Karşılıklı konuşma, anlaşma, uzlaşma	107	62	92	52	199	57	21	20
	Bir başka kişinin ara bulmasıyla çözme	3	2	7	4	10	3	4	4
	Karşılıklı özür dileme	22	13	17	10	39	11	-	-
	Kendini onların yerine koyma	1	1	3	2	4	1	1	1
	Önce konuşma, çözüm bulunamazsa arkadaşlardan yardım isteme	1	1	-	-	1	0	-	-
	Önce konuşma, çözüm bulunamazsa öğretmenden yardım isteme	3	2	-	-	5	1	-	-
	Öğretmenden yardım isteme	-	-	3	2	3	1	6	6
	Psikolojik Danışma ve Rehberlik Uzmanından destek alma	-	-	-	-	-	-	6	6
Toplam		137	81	122	70	261	74	38	37
Yıkıcı stratejiler	Kavga etme	5	3	22	13	27	8	30	29
	Hakaret etme	4	2	-	-	4	1	5	5
	Küfretme	1	1	2	1	3	1	3	3
	Birbirine bağırma	3	2	-	-	3	1	3	3
	Küsme	11	6	6	3	17	5	5	5
	Tehdit etme	-	-	-	-	-	-	2	2
	Önce konuşma, çözüm bulunamazsa kavga etme	1	1	2	1	3	1	-	-
Öğretmene ya da okul yönetimine şikayet etme	3	2	2	1	5	1	8	8	
Toplam		28	17	34	19	62	18	56	55
Kaçınma stratejileri	Zamana bırakma	3	2	9	5	12	3	4	4
	Alttan alma	1	1	6	3	7	2	-	-
	Sorunlu kişilerden uzak durma, susma	4	2	2	1	6	2	-	-
Toplam		8	5	17	9	25	7	4	4
Diğer	Sorun çözülememekte	-	-	3	2	3	1	5	5
Genel toplam		173	100	176	100	349	100	103	100

(Diğer kategorisi X² analizinde işlem dışı bırakıldı)

Benzer olarak hem kız öğrencilerin hem de erkek öğrencilerin çatışma çözüm stratejilerini kullanma sıklıkları, kendi içinde karşılaştırıldığında, hem kız öğrencilerin ($X^2 = 167,18$, $sd=2$, $p<.05$, $n=173$) hem de erkek öğrencilerin ($X^2 = 110,16$, $sd=2$, $p<.05$, $n=176$) üç stratejiyi kullanma oranları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Hem kız hem de erkek öğrencilerin özellikle “işbirlikli, yapıcı, bütünleştirici” stratejileri diğer iki stratejiye ve taktiklere göre başat olarak kullandıkları saptanmıştır.

Bununla birlikte çatışma çözüm strateji ve taktikleri üzerinden karşılaştırma yapıldığında ise, bazı taktiklerde kız ve erkek öğrenci görüşleri arasında farklılıklar saptanmıştır. Örneğin işbirlikli yapıcı bütünleştirici strateji içerisinde yer alan en başat taktik “karşılıklı konuşma, anlaşma, uzlaşma” taktiği kız öğrencilerin %62’si tarafından belirtilirken, erkek öğrencilerin %52’si tarafından belirtilmiştir. Benzer biçimde yıkıcı strateji’nin altında yer alan “kavga etme” taktiği kız öğrencilerin %3’ü tarafından belirtilirken, erkek öğrencilerin %13’ü tarafından belirtilmiştir.

Öğrencilerin kendilerine ilişkin algıları ile öğretmenlerin, öğrencilerine ilişkin algıları arasında Tablo 7’de görüldüğü gibi yüzdelik oranlar bakımından anlamlı farklılıklar söz konusudur. “İşbirlikli, yapıcı, bütünleştirici” strateji ve taktikler öğrencilerin yanıtlarının % 74’ünü oluştururken, öğretmenlerin öğrencilere ilişkin görüşlerinin % 37’sini oluşturmaktadır. Benzer biçimde “yıkıcı” strateji ve taktikler öğrencilerin görüşlerinin % 18’ini oluştururken, öğretmen görüşlerinin % 55’ini oluşturmaktadır. Burada, öğrencilerin gerçek yaşamlarına ilişkin doğru bilgilerin, öğrenciler tarafından mı yoksa öğretmenler tarafından mı yansıtıldığı, sorgulanması gereken oldukça önemli bir konudur. Öğrenci ve öğretmen görüşleri arasındaki farkın anlamlılığını test etmek için yapılan X^2 analizinde anlamlı bir fark ($X^2 = 60,24$, $sd=2$, $p<.05$, $n=452$) bulunmuştur. Benzer biçimde her üç stratejiyi öğrencilerin kullanma sıklıkları bakımından hem öğrenci ve hem de öğretmen yanıtları kendi içinde karşılaştırıldığında, hem öğrencilerin yanıtları arasında ($X^2 = 274,38$, $sd=2$, $p<.05$, $n=349$) ve hem de öğretmenlerin yanıtlarının kendi içinde ($X^2 = 42,69$, $sd=2$, $p<.05$, $n=103$) anlamlı bir farklılaşma bulunmuştur. Öğrenci yanıtları arasındaki fark “işbirlikli, yapıcı, bütünleştirici” strateji ve taktikler lehine iken, öğretmen yanıtları arasındaki fark “yıkıcı” strateji ve taktikler lehinedir.

Öğrencilerin kullandıkları çatışma çözüm stratejilerine ilişkin okul yöneticilerinin görüşleri Tablo 8’de görüldüğü gibi özellikle yıkıcı stratejiler üzerinde yoğunluk göstermektedir. İşbirlikli-yapıcı strateji ve kaçınma stratejisi de belirtilmesine karşın ana tema yıkıcı stratejiler üzerinde odaklanmaktadır. Yöneticiler, öğrencilerin kullandığı yıkıcı stratejiyi dört ana taktik içerisinde

açıklamaktadır. Bunlar fiziksel şiddet, sözel şiddet, yetişkine şikayet ve diğer kategorisinde yer alan taktiklerdir.

Tablo 8’de belirtilen strateji ve taktiklerden farklı olarak, okul yöneticileri farklı temaları da öne çıkarmışlardır. Aşağıda verilen alıntılarda görüldüğü gibi bir yönetici göç olgusunu öne çıkarmıştır.

“Doğudan göç edenler şiddet kullanarak, çevreden gelenler tartışarak çözüyorlar.” (Den:22;Y.den:13:Kadın;M.yard.)

Büyük şehirde yerleşik olan ve göç ile gelen ailelerin çocuklarında sorunlarını çözüm stratejileri arasında farklılıkların olduğu belirtilmiştir. Göç ile gelen ailelerin ilişkilerinin ve kültürel değerlerinin, kent ile bütünleşmemesinin çocuklarda yıkıcı davranışlara yol açtığı sonucu çıkarılabilir.

Bir başka yönetici ise özellikle okul dışında aranan çözüm biçimlerini öne çıkarmaktadır.

“Kendi çevresindeki grupları haberdar ederek bazen okul içerisinde bazen de okul dışında ciddi sert şiddet yöntemlerine başvuruyorlar.” (Den:12;Y.den:6:Erkek;M.yrd.)

Alıntıda da belirtildiği bazı öğrencilerin sorunlarının çözümünü sadece okul içinde değil okul dışında aradığını ve bunun da genellikle yıkıcı yöntemler içerdiği vurgulanmaktadır.

Bir diğer okul yöneticisi ise, öğrencilerin kullandıkları çatışma çözüm strateji ve taktikleri üzerinde medyanın ve televizyon programlarının etkisini öne çıkarmaktadır.

“Televizyondan gördükleri vurdulu kırdulu dizilerin çok etkisinde kalıyorlar. Güçlü olanın çözüm tarzında bitiyor. Güçlünün istediği şekilde, fiziki şiddetle lider öğrencilerin çözümüne saygı duyuyorlar. O ne derse o oluyor.” (Den:23;Y.den:14:Erkek;M.yard.)

Alıntıda da görüldüğü gibi özellikle son dönemlerde yaygınlaşan şiddet içerikli dizi filmlerinin öğrenci davranışları üzerinde model işlevi gördüğünü belirtilmektedir.

TABLO 8

Öğrencilerin Çatışmalarını Çözüm Stratejilerine İlişkin Okul Yöneticilerinin Görüşleri

Stratejiler	Öğrencilerin çatışma çözüm taktikleri
Yıkıcı strateji	<p>Fiziksel şiddet: Şiddetle çözmeye çalışıyorlar Fiziki güç kullanıyorlar. Kavga ederek. Okul dışında kavga ederek Dışarıda gruplaşarak kavga ederek çözüyorlar</p> <p>Sözel şiddet: Tehditte Söz düellosu şeklinde çözmeye çalışıyorlar. Kötü söz, küfür argo kelimeler kullanarak Lafli sürtüşme. Baskıyla, Bağırıyorlar ve çağırıyorlar.</p> <p>Yetişkine şikayet: Arkadaşlarının idareye şikayetleriyle Bize şikayet edenler var.</p> <p>Diğer: Fiziksel üstünlük kurmaya çalışarak çözmek için uğraşıyorlar. Genelde şiddetle çözmeye çalışıyorlar. Etkiye karşı tepkiyle, Ya itaat ediyorlar, ya da ettiriyorlar. Ya karşı tarafın otoritesini kabul ederek ya da ettirerek sorunu çözüyorlar.</p>
İşbirlikli, yapıcı, bütünleştirici strateji	<p>Konuşarak çözüyorlar. Arkadaşları aralarını bulurlar. Sorunlarını kendi aralarında çözmeye çalışırlar.</p>
Kaçınma stratejisi	<p>Sorunları öğretmenden ve okul yönetiminden gizlemeye çalışıyorlar. Arkadaşlıklarını terk ederek.</p>
Diğer	<p>Çözemiyorlar. Diğer arkadaşların engelleyici tavırlarıyla çözüyorlar; Dışarıda bu işi çözmeye kalkanlar var.</p>

Bir diğer okul yöneticisi ise, son yıllarda genel lise kategorisi içerisinde gerçekleştirilen süper lise yapılanması nedeniyle okullarda iki tür öğrenci tarzı ortaya çıktığını belirtmiştir. Bu tarz nedeniyle başarılı ve başarısız öğrencilerin farklı okul kimliği içinde, aynı mekanda bulunması nedeniyle farklı çatışma çözüm biçimlerinin okula dayalı olarak görüldüğü belirtilmektedir.

“... süper lise öğrencileri konuşmayı deneyip çözemezse bize getiriyor. Şiddet uygulamıyor. Genel lise öğrencileri ise şiddet kullanıyor.” Den:20;Y.den:3:Erkek;M.yard.)

Hem süper lisenin hem de genel lisenin aynı lise binaları içerisinde yer alması nedeniyle, öğrencilerin akademik başarıları arasındaki farkın aynı şekilde davranışları arasındaki farklılığa da paralellik gösterdiği vurgulanmaktadır. Genel lise öğrencilerinin daha şiddete yönelik, süper lise öğrencilerinin ise konuşarak ya da öğretmen veya okul yöneticisinden destek alarak sorun çözmeye yönelimli oldukları belirtilmektedir. Liselerde, öğrencilerin önemli bir bölümü akademik başarı sınavları ile seçilmekte ve öğrencilerin iyileri Fen Lisesi, Anadolu lisesi, Süper lise, Anadolu Teknik lisesi gibi, iyi okullara devam etmektedir. Başarıları yüksek olan öğrencilerin ayrışımı dolayısıyla, geriye düşük akademik başarılı öğrencilerden oluşan homojen bir grubun kalması, beraberinde birçok davranış sorununu da getirebilmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmada “**odağa**” öğrenci alınmıştır. Dolayısıyla öğrencilerin kendi aralarında yaşadıkları “**çatışmalara**” öğrencilerin, öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin penceresinden bakılmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla farklı statülere, deneyimlere, pozisyonlara, özgeçmişe, gelişmişlik düzeyine, akademik ve sosyal, duygusal beceriye sahip üç farklı pencereden “**aynı soruna**” bakıldığında aynı gerçekliğin görülüp görülmediği saptanmaya çalışılmıştır. Alan yazında çeşitleme (triangulation) (Denzin, 1989; 1994;) kavramıyla da açıklanan yöntemle ait “**kişi çeşitlemesi**” yoluyla sosyal gerçekliğin daha doğru açıklamasına ulaşılmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla **aynı araştırma sorusu**, farklı yöntem ve teknikler kullanılarak farklı kişilere sorulmak yoluyla, doğruya bir parça daha yaklaşılmaya çalışılmıştır. Bu yaklaşımın ışığı altında, araştırmanın sonuçlarının daha doğru tartışılacağı ve anlaşılacağı düşünülmektedir.

Bu yaklaşım çerçevesinde, araştırmanın sonuçlarına bakılacak olunursa, öğrencilerin, öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin “çatışma” kavramına ilişkin çağrışımları arasında belli yönleriyle benzerlikler saptanırken, belli yönleriyle de farklılıklar saptanmıştır. Öncelikle, kız ve erkek öğrencilerin çatışma kavramına

ilişkin temel çağrışımlarının şiddet yönelimli olduğu saptanmıştır. Buna karşın her iki cinsiyetin vurguladıkları temalar farklılık göstermektedir. Bu sonuçlar Schrumph, Crawford ve Bodine' nin (1997) belirtmiş olduğu görüşler olan, çatışmanın çoğu kişi tarafından olumsuz ve yıkıcı olarak algılanması görüşleriyle de örtüşmektedir. Benzer biçimde Girard ve Koch (1996)'un belirttiği gibi, kişilerin anlamlandırmalarını onların bireysel deneyimlerinin bir yansıması olacağı düşünülecek olunursa, öğrencilerin sosyal etkileşimlerinde sıklıkla şiddetin bir uygulayıcısı ya da şiddete maruz kalan bir birey olarak deneyim yaşadığı düşünülebilir. Dolayısıyla, öğrencilerin şiddete yönelik yaşadıkları bu yoğun çağrışımların üzerinde durulmasına, onların sosyal ve duygusal gelişimleri açısından gereksinim vardır. Kız ve erkek öğrencilerin çatışma kavramına ilişkin çağrışımlarında ortaya çıkan bir başka farklılık ise entelektüel çatışmaları kız öğrencilerin %40 düzeyinde, erkeklerin ise %16 düzeyinde belirtmesidir. Bu farklılığın kaynağı olarak araştırmanın alt sosyoekonomik çevrelerde yapılması dolayısıyla, cinsiyet rollerine ve her iki cinsiyetin buldukları yaşın kişisel ve gelişim özelliklerine atıfta bulunulabilir. Erkek öğrencilerin ergenlik dönemi ile sosyal ve kültürel kategorilere dayalı olarak daha yıkıcı ve maço olmaya yönelimli olabileceği, kız öğrencilerin ise bunun aksine tepki vermesi neden olarak gösterilebilir.

Çatışma kavramına ilişkin öğretmen ve okul yöneticilerinin çağrışımlarına bakıldığında ise öğrencilerden farklı olarak entelektüel, sosyal ve kültürel kategorilere daha çok vurgu yaptıkları görülmektedir. Doğal olarak, bir yetişkin olan öğretmen ve yöneticilerin kabul edilebilir nitelikte tepki verdikleri de düşünülebilir. Bu yargının temel nedeni olarak Türnüklü (2005)'nün eğitim yöneticilerinin kendilerine yansıyan öğrenci çatışmalarını yönetim stratejilerine ilişkin yapmış olduğu çalışmanın sonucunda, öğrenci yanıtlarının %45'inin, öğretmen yanıtlarının ise %37'sinin yöneticilerin yıkıcı strateji ve taktikleri kullandıklarını saptaması gösterilebilir. Benzer biçimde Türnüklü ve İllez (2006)'in öğretmenlerin kendilerine yansıyan öğrenci çatışmalarını çözüm stratejilerine ilişkin yapmış çalışmada öğrenci yanıtlarının %17'sinin öğretmenlerin yıkıcı çatışma çözüm stratejilerini kullandıklarını göstermektedir. Dolayısıyla öğretmen ve okul yöneticilerinin çağrışımları ile kendilerine yansıyan öğrenci çatışmalarıyla başa çıkma stratejileri arasındaki farklılığın nedeninin bizzat soruna karşı gösterilen tepki ile ifade edilen tepkide olabilecek yönelim farklılığı neden gösterilebilir.

Alt sosyoekonomik çevrelerde bulunan genel liselerde karşılaşılan öğrenci çatışmalarının türlerine ilişkin öğrencilerin, öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin görüşlerine bağlı olarak yedi tip öğrenci çatışma biçimiyle karşılaşıldığı saptanmıştır. Bunlar fiziksel şiddet, sözel şiddet, kişisel özellikler,

kişiler arası çatışmalar, ahlaki öğeler, entelektüel çatışmalar ve okulla ilgili çatışmalardır. Bununla birlikte, öğrencilerin, öğretmenlerin ve yöneticilerin öne çıkardıkları çatışma türleri birbirlerinden farklılaşmaktadır. Öğrenciler “çatışma” kavramına ilişkin çağrışımlarında olduğu gibi, şiddet (fiziksel ve sözel) öğesini yine daha başat olarak vurgulamışlardır. Buna karşın öğretmenler kişiler arası çatışmaları daha çok öne çıkarmışlardır. Benzer yönelim yöneticilerde de söz konusudur. Bunun nedeni “kişiler arası çatışmaların” öğretmenlere ve yöneticilere daha çok yansıyor olması olabilir. Öğretmenlerden farklı olarak öğrenciler ve yöneticiler tarafından vurgulanan bir çatışma türü olarak, düşünce uyumsuzluğu ve karşıt düşüncelerde somutlaşan entelektüel çatışmalar ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte özellikle entelektüel çatışmaların öğrenci görüşlerinde %21 gibi bir oranda belirtilmesi daha seyrek yaşanan bir çatışma türü görünümü sunmaktadır.

Öğrencilerin, öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin öğrenci çatışmalarının nedenlerine ilişkin belirtmiş oldukları görüşler “11” ana tema içinde gruplandırılmaktadır. Bunlar fiziksel şiddet, sözel şiddet, yetersiz iletişim, kişilik özellikleri, olumsuz duygular, ahlaki nedenler, akran ilişkileri, aile ile ilgili nedenler, okulla ilgili nedenler, entelektüel çatışmalar ve diğer kategorisi içerisinde yer alan alt kategorilerdir. Bu belirtilen nedenler belli ölçüde alan yazın içerisinde Kreidler’in (1984, aktaran Bettmann ve Moore, 1994) ve Moore’un (1996) belirtmiş oldukları nedenler ile de örtüşmektedir. Her iki yazar da nedenleri belli ölçüde kavramsal düzeyde kategorilendirmiştir. Mevcut çalışmanın sonuçları alan yazında yer alan bu yaklaşımlara benzememekle beraber, araştırma sonuçları ile alan yazında belirtilen nedenler arasında belli ölçüde örtüşmeler ve farklılıklar söz konusudur. Bunun nedeni kültürel olabileceği gibi yazarların çatışmaların nedenlerini inceleme tarzları da olabilir. Araştırmanın sonunda elde edilen bulgular karşılaştırmalı olarak değerlendirildiğinde öğrencilerin, öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin görüşleri arasında farklılıklar saptanmıştır. Öğrenciler başat olarak sözlü şiddeti, olumsuz duyguları, kişilik özelliklerini ve entelektüel çatışmaları vurgulamaktadırlar. Öğrenci görüşleri daha çok kendilerine yönelik nedenlere ilişkindir. Öğrenciler kendi çatışmalarının nedeni olarak, daha çok kendilerini görmekteyiz. Buna karşın, öğretmen ve yönetici görüşlerinde en çok vurgulanan temel öğe aile faktörüdür. Öğrencinin sosyal ve duygusal gelişiminde etkili olan aile kültürü öğrencinin kendisinden daha çok, öğretmen ve yönetici görüşlerinde öne çıkmaktadır. Aile ortamının sağlıklı olması, aile içi şiddet, ekonomik yetersizlikler, ilgisizlik, parçalanmış aileden gelme; öğrenci çatışmalarının nedenleri üzerine etkili olan temel etkenler olarak görülmektedir. Bununla birlikte, öğretmen ve yönetici görüşlerinde ortaya çıkan önemli bir durum da

öğrenci çatışmalarının nedenleri arasında okulun ve sınıfın, yani kendilerinden kaynaklanan nedenlerin görülmemesidir.

Öğrencilerin kendi aralarında yaşadıkları çatışmaların çözüm stratejilerine, öğrencilerin, öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin “çatışma” kavramına ilişkin çağrışımlarına, öğrenci çatışmalarının türlerine ve bunların nedenlerine yönelik belirtilen görüşlere birlikte, karşılaştırmalı olarak bakıldığında, oldukça anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Öğrenci yanıtlarının %74’ünün işbirlikli-yapıcı ve bütünleştirici stratejiye ait taktiklerden oluşması, öğrencilerin çatışmaya ilişkin çağrışımlarının, çatışmalarının ve bunların nedenlerinin yıkıcı yönelimli olduğu görüşüyle beraber ele alındığında, oldukça karşıt bir manzara ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte öğrencilerin çatışmalarını nasıl çözdüğüne ilişkin öğretmen ve yöneticilerin görüşlerine bakıldığında ise yıkıcı stratejiye ait taktiklerin daha başat olarak sunulduğu görülmektedir. Öğrencilerin kişiler arası deneyimlerine ilişkin kendi görüşleri ile öğretmen ve yönetici görüşlerinin anlamlı biçimde farklılaşması, hangi verinin “sosyal gerçekliği” daha iyi yansıttığı sorusunu da beraberinde getirmektedir.

Araştırmanın sonuçlarına dayalı olarak hem akademik alana hem de uygulama alanına ilişkin belirli önerilerde bulunulabilir. Öncelikle, bu araştırmanın betimsel bir çalışma olmasından dolayı mevcut sonuçlar üzerine kurulu deneysel bir çalışmanın gerçekleştirilmesi yoluna gidilebilir. Lise öğrencilerine, öğretmenlerine ve okul yöneticilerine uygun kişiler arası çatışmaların ve anlaşmazlıkların yapıcı ve barışçıl çözümüne ilişkin “müzakere (problem çözme) ve arabuluculuk” eğitim programı geliştirip öğrenci, öğretmen ve okul yöneticilerinin davranışları üzerindeki etkisi test edilebilir. Elde edilen sonuçlara bağlı olarak, okullarda örgün öğretim içerisinde şiddetin önlenmesine ve azaltılmasına yönelik olarak öğrencilere, öğretmenlere ve okul yöneticilerine yapıcı ve barışçıl çatışma çözüm becerilerine ilişkin eğitim verilebilir. Bu yolla liselerde son dönemde sıkça karşılaşılan bir çatışma çözüm stratejisi ve taktiği olan şiddetin azaltılabileceği ve önlenilebileceği düşünülmektedir.

Students' Conflicts, Causes, Resolution Strategies And Tactics In High Schools²

Abbas Türnüklü

The purpose of this research is to examine the nature of high school students' interpersonal conflicts and their resolution strategies through the perspectives of students, teachers and school administrators. The research was carried out on 359 students, 75 teachers, and 21 school administrators who were selected by means of stratified, simple random, and cluster sampling. Data were collected using survey and semi-structured interview techniques. In this research, focus is on the "students". Therefore, students' conflicts were examined through the perspectives of students, teachers and school administrators. Results of the research indicate that there is a difference between students' perceptions about themselves, and teachers' and school administrators' perceptions about students. Students' views about the types of conflicts, their reasons and conflict resolution strategies were different from those of teachers' and school administrators'. Teachers and school administrators attributed destructive conflict resolution strategies to external factors, such as family and social environment. However, they did not list themselves as one of the reasons. On the other hand, students emphasized their own characteristics as reasons that lead to their conflict and constructive conflict resolution strategies.

Key words: *High school students' conflicts, conflict resolution strategies.*

² This study is funded by Scientific Research Projects Fund of the Dokuz Eylül University.

Summary

Although students' conflicts are a natural and unavoidable part of school life, violent conflict resolution strategies are not. Students' conflicts and violence have been on the increase during the last decade in our country. One could possibly see or hear of students' violence each day. Therefore, the purpose of this research is to examine the nature of high school students' conflicts and their conflict resolution strategies. Students' conflicts and their conflict resolution strategies were examined through the perspectives of teachers, school administrators, and students themselves. In accordance with the purpose of the research, these four questions were answered in this study:

- What are the associations for conflict of students, teachers and school administrators?
- What kinds of student conflicts occur in high schools?
- What are the causes of high school students' conflicts?
- What are the views of teachers, school administrators, and students about students' conflicts and conflict resolution strategies?

Method

This research was conducted using both qualitative and quantitative research methods and techniques. In order to collect data, survey and semi-structured interview techniques were used.

Since, two research methods were used in this research, there were two samples. Survey technique was carried out working with 359 high school students (177 girls and 182 boys), and 75 teachers (47 females and 28 males). 21 school administrators (20 males and 1 female) were interviewed in order to collect qualitative data. All the students, teachers and school administrators who participated in this research were from disadvantaged schools.

Two questionnaires were used in order to collect data in this research. One of the questionnaires was used to collect data from students. The other one was used to collect data from teachers. All questions in the questionnaires were open ended in order to collect qualitative data. Semi-structured interview protocol was also used in order to collect data from school administrators.

Since all data were qualitative `content analysis` techniques were used in order to analyze verbal data. Then, some nonparametric statistical techniques were also used to compare the frequency of the variables.

Results

Associations for conflicts: It was found that students' associations for conflicts were related to physical violence (33%), verbal violence (16%), intellectual concepts (29%), personal characteristics (10%), and destructive emotions (6%). When frequency of students' associations for conflicts were statistically compared based on gender, difference between girls' and boys' associations for conflicts were statistically significant ($X^2 = 25,85$, $df=5$, $p<.05$, $n=228$). Whereas boys' associations were related to violence, girls associations were related to intellectual concepts and personal characteristics. Similarly teachers' associations for conflicts were also generally related to intellectual concepts (39%). In addition to this, school administrators' associations for conflict were also related to intellectual concepts (knowledge, thoughts, education, culture, and beliefs).

Types of student conflicts: There were differences among students', teachers' and school administrators' perceptions of the types of student conflicts that occur in their schools. Although teachers highlighted interpersonal conflicts (42%), and verbal violence (23%), students highlighted verbal violence (30%), intellectual conflicts (21%), and physical violence (13%). When students' and teachers' perceptions of the types of conflicts were compared, a statistical difference was found ($X^2 = 42.72$ $df=6$, $p<.05$, $n=384$). Similarly, school administrators also displayed parallel perception with teachers. They also claimed that interpersonal violence, and intellectual conflicts were common types of students' conflicts.

Causes of students' conflicts: Teachers', students', and school administrators' views about the causes of students' conflicts were different from each other. Teachers raised family background of students (47%) as the main cause of student conflicts. Similarly girls-boys conflicts (12%) and personal characteristics (7%) were also stated as causes of students' conflicts by teachers. Similarly, school administrators also stated that students' family characteristics, economical standards, parents' education, being single family, and family violence were causes of students' conflicts. On the other hand, students' perceptions of the causes of their conflicts were different from teachers' points of view. Student's emphasis was placed on intellectual differences (24%), verbal

violence (17%), personal characteristics (15%), and negative emotions (15%) as causes of their interpersonal conflicts.

Students' conflict resolution strategies: There were differences among students', teachers' and school administrators' perceptions of students' conflict resolution strategies. Majority of the students stated that they used constructive conflict resolution strategies (74%). Only 18% of the students claimed that they used destructive conflict resolution strategies. When students' perceptions of themselves were statistically analyzed based on gender, no significant differences were found ($X^2 = 4.71$, $df=2$, $p>.05$, $n=349$). On the other hand, teachers' perceptions of students' conflict resolution strategies differed from the students'. Thirty-seven % of the teacher responses were related to constructive conflict resolution strategies. In addition to this, 55% of the teacher responses were related to destructive conflict resolution strategies. When teachers' and students' responses were statistically compared, a significant difference was found ($X^2 = 60.24$, $df=2$, $p<.05$, $n=452$) between students' and teachers' perceptions of the students' conflict resolution strategies.

Discussion

This research focused on the students' conflicts and conflict resolution strategies from the perspectives of students, teachers, and school administrators. Students', teachers' and school administrators' associations for conflicts were different from each other. Although students' associations for conflicts were generally related to violence, teachers' and school administrators' associations were related to intellectual concepts. According to these findings, a connection could be made between the increase in students' conflicts and violence, and students' negative associations for conflicts. Since their associations for conflicts may be caused by their actual experiences, these rising frequencies of conflicts and violence in schools can be explained by these findings. Parallel to the students' associations for conflicts, their main types of conflicts were also related to physical and verbal violence. Although students emphasized physical and verbal violence, and intellectual conflicts, teachers and school administrators emphasized interpersonal conflicts. This result is caused by teachers' and school administrators' experiences with students' conflicts. Since students reflect their unsolved conflicts to their teachers and school administrators, they may tend to highlight interpersonal student conflicts.

Students', teachers', and school administrators' perceptions about the causes of students' conflict fall into ten categories; namely, physical violence, verbal violence, lack of communication, personal characteristics, negative emotions,

ethical issues, peer relations, family, school, and intellectual conflicts. Teachers', school administrators', and students' perceptions were dissimilar in some respects in terms of the causes of students' conflicts. Teachers and school administrators underline the role of family background, economic standards of family, communication types of family, violence in family, and single parent family. On the other hand, students claim that their conflicts were caused by reasons related to themselves rather than external influences.

Students', teachers' and school administrators' points of view about students' conflict resolution strategies also differed from each other. Students claim that they solve their conflicts generally through constructive conflict resolution strategies. This claim is also totally different from students' association for conflicts and perception about types and causes of conflicts. In contrast to this, teachers and school administrators claim that students generally use destructive conflict resolution strategies. Students' perceptions about their conflict resolution strategies were quite different from those of the teachers' and school administrators'. This result shows that depending on a single research technique, age, gender, profession, person, data, do not yield clear results about real world realities.

Kaynaklar/References

- Babbie, E. (1990). *Survey research methods (2nd ed.)*. California: Wadsworth Publishing Company.
- Bakeman, R., ve Gottman, J. M. (1997). *Observing interaction: Introduction to sequential analysis (2nd ed.)*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Balcı, A. (2001). *Sosyal bilimlerde araştırma: yöntem teknik ve ilkeler (3rd ed.)*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Bettmann, E. H. ve Moore, P. (1994). Conflict resolution programs and social justice. *Education & Urban Society*, 27 (1), 11-22.
- Bilgin, N. (1999). *Sosyal psikolojide yöntem ve pratik çalışmalar*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları (91).
- Bilgin, N. (2000). *İçerik analizi*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları (109).
- Bodine, R. J., Crawford, D. K., ve Schrumpf, F. (2002). *Creating peaceable school: A comprehensive program for teaching conflict resolution (2nd ed.)*. Illinois: Research Press.
- Bodine, J. R. ve Crawford K. D. (1998). *The handbook of conflict resolution education: A guide to building quality programs in schools*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Denzin, K. N. (1994). Triangulation in educational research. In T. Husen, ve N. Postlethwaite, (Ed.), *The International Encyclopaedia Of Education* (pp. 6461-6466). Pergamon.
- Denzin, K. N. (1989) *The research act: A theoretical introduction to sociological methods (3rd ed.)*. New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- Ferguson, A. G. ve Takane, Y. (1989). *Statistical analysis in psychology and education (6th ed.)*. New York: McGraw Hill Book Company.
- Fink, A. (1995). *How to sample in surveys*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Fisher, R., Ury, W. ve Patton, B. (1991). *Getting to yes: Negotiating agreement without giving in (2nd ed.)*. New York: Penguin Boks.
- Gall, D. M., Borg, R. W. and Gall, P. J. (1996). *Educational research: An introduction (6th ed.)*. USA: Longman Publishers.
- Girard, K. ve Koch, J. S. (1996). *Conflict resolution in the schools*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Glasser, W. (1993). *The quality school teacher: a companion volume to the quality school*. Harper Preennial: A Division of Harper Collins Publishers.

- Hovardaoğlu, S. (2000). *Davranış bilimleri için araştırma teknikleri*. Ankara: VE-GA.
- Johnson, D. W. ve Johnson, R. (1995). *Teaching students to be peacemakers*. Edina, MN: Interaction Book Co.
- Johnson, D. W. ve Johnson, R. T. (1996, a). Effectiveness of conflict managers in an inner-city elementary school. *Journal of Educational Research*, 89 (5), 280-285.
- Johnson, D. W. ve Johnson, R. T. (1996, b). Peacemakers: teaching students to resolve their own and schoolmates' conflicts. *Focus on Exceptional Children*, 28 (6), 1-11.
- Johnson, D. W. ve Johnson, R. T. (1997). The impact of conflict resolution training on middle school students. *The Journal of Social Psychology*, 137 (1), 11-21.
- Karip, E. (1999). *Çatışma yönetimi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Kvale, S. (1996). *InterViews: An introduction to qualitative research interviewing*. Thousand oaks: sage.
- Leeds, A. C. (2001). Culture, conflict resolution, peacekeeper training and the mediator. *International Peacekeeping*, 8 (4) 92-110.
- Lulofs, R. S. and Cahn D. D. (2000). *Conflict from theory to action (2nd ed.)*. Boston: Allyn and Bacon.
- Manning, K. P., ve Cullum-Swan, B. (1998). Narrative, content, and semiotic analysis. In N. K. Denzin ve Y. S. Lincoln (Ed.), *Collecting and interpreting qualitative materials* (pp: 246-273). Thousand Oaks: Sage Publications.
- Mason, J. (1996). *Qualitative researching*. London: Sage Publication.
- Miles, B., M. & Huberman, A., M. (1994). *Qualitative data analysis (2nd ed.)*. London: Sage Pub.
- Moore, C. W. (1996). *The mediation process: Practical strategies for resolving conflict (2nd ed.)*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Oppenheim, N. A. (1996). *Questionnaire design, interviewing and attitude measurement*. London: Pinter Publishers.
- Öner, U. (1999). Çatışma çözme ve arabuluculuk eğitimi. In Y., Kuzgun (Ed.), *İlköğretimde rehberlik (pp:189-227)*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Patton, Q. M. (1987). *How to use qualitative methods in evaluation*. London: Sage Pub.
- Schrumpf, F. Crawford, K. D. ve Bodine, J. R. (1997). *Peer mediation: Conflict resolution in schools. Program Guide*. Illinois: Research Press.
- Silverman, D. (1993). *Interpreting qualitative data: Methods for analysing talk, text and interaction*. London: SAGE Publication.

Abbas Türnükli

- Türnükli, A. ve Şahin, İ. (2002). İlköğretim okullarında öğrenci çatışmaları ve öğretmenlerin bu çatışmalarla başa çıkma stratejileri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 8 (30), 283-302.
- Türnükli, A. (2006). Öğretmenlerin öğrenci çatışmalarını çözüm strateji ve taktiklerinin sosyal oluşturmacılik perspektifinden incelenmesi. *Eğitim Araştırmaları*, 6, (22), 221-232.
- Türnükli, A. (2005). Lise okul yöneticilerinin çatışma çözüm strateji ve taktiklerinin sosyal oluşturmacılik kuramı perspektifinden incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 11 (42), 255-278.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (1999). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

İletişim/Address:

Doç. Dr. Abbas Türnükli
Dokuz Eylül Üniversitesi, Anlaşmazlık Çözümü Araştırma ve Uygulama
Merkezi,
Buca Eğitim Fakültesi, Buca, 35150, İzmir.
E-posta: abbas.turnuklu@deu.edu.tr